

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.10.1998, sp. zn. 2 Cdon 1343/96, ECLI:CZ:NS:1998:2.CDON.1343.1996.1

Číslo: 59/1999

Právní věta: Nejvyšší soud je povinen v dovolacím řízení přihlédnout k tomu, že ustanovení zákona, které při řešení věci použil odvolací soud, shledal Ústavní soud později protiústavním; to zda takové ustanovení bylo Ústavním soudem s účinky do budoucna také zrušeno, není rozhodné.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.10.1998

Spisová značka: 2 Cdon 1343/96

Číslo rozhodnutí: 59

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Řízení před soudem

Předpisy: 99/1963 Sb. § 241 odst. 3 písm. d) 164/1994 Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 59

Nejvyšší soud je povinen v dovolacím řízení přihlédnout k tomu, že ustanovení zákona, které při řešení věci použil odvolací soud, shledal Ústavní soud později protiústavním; to zda takové ustanovení bylo Ústavním soudem s účinky do budoucna také zrušeno, není rozhodné.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 10. 1998, [2 Cdon 1343/96](#))

Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 29. března 1996, č. j. 18 Co 33/96-23, potvrdil rozsudek ze dne 6. října 1995, č. j. 15 C 42/95-11, kterým Obvodní soud pro Prahu 1 zamítl žalobu o zaplacení částky 180 000 Kč. Odvolací soud dovodil, že žalobce je osobou oprávněnou podle ustanovení § 19 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen "zákon") a splňuje - ve smyslu ustanovení § 13 odst. 2 zákona - i podmínky pro poskytnutí paušální náhrady za uložený trest propadnutí majetku, jehož součástí nebyla nemovitost. Odvolací soud ovšem - shodně se soudem prvního stupně - dospěl k závěru, že žalobce nedodržel lhůtu stanovenou k uplatnění nároku v § 13 odst. 3 zákona. Poukázal na to, že žádosti žalobce z 10. října a 15. listopadu 1994 by byly opožděné, i kdyby počátek běhu lhůty byl určen dnem právní moci rozhodnutí o zrušení výroku o trestu propadnutí majetku (§ 20 odst. 3 zákona); poslední rehabilitační rozhodnutí totiž nabylo právní moci 8. července 1991. Lhůta určená v ustanovení § 13 odst. 3 zákona v době podání žádostí již uplynula a žalovaný se této skutečnosti výslovně dovolal;

proto - uzavřel odvolací soud - nelze nárok přiznat, neboť náleží Ústavního soudu č. 164/1994 Sb. se běhu této lhůty nedotýká.

Výrokem rozsudku odvolací soud vyslovil, že je dovolání přípustné, pokládá rozhodnutí za zásadně významné po právní stránce ve výkladu běhu lhůty k uplatnění nároku podle ustanovení § 13 odst. 2 zákona (ve vazbě na citovaný náleží).

Žalobce (v zastoupení advokátkou) podal proti rozsudku odvolacího soudu včasné dovolání, namítá, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (§ 241 odst. 3 písm. d/ občanského soudního řádu - dále též jen "o. s. ř."). Dovolatel nesouhlasí s podaným výkladem běhu lhůty k uplatnění nároku a uvádí, že dříve nárok uplatnit nemohl, neboť nebyl oprávněnou osobou - nesplňoval podmínku trvalého pobytu na území ČSFR. Restriktivní výklad náleží Ústavního soudu ze dne 12. července 1994, č. 164/1994 Sb., uplatněný soudy obou stupňů, pokládá dovolatel za protiústavní (v rozporu s Listinou základních práv a svobod), neboť zakládá nerovnost mezi občany ČR podle toho, zda uplatňují nárok podle § 5 odst. 1 zákona nebo nárok podle § 13 odst. 2 zákona. Proto požaduje, aby napadený rozsudek, jakož i rozsudek soudu prvního stupně byl zrušen a věc vrácena soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Žalovaná ve svém vyjádření požaduje, aby dovolání bylo zamítnuto, když výklad podaný odvolacím soudem pokládá za správný.

Přípustnost dovolání byla založena výrokem potvrzujícího rozsudku odvolacího soudu - podle ustanovení § 239 odst. 1 o. s. ř. (odvolací soud v této souvislosti chybně cituje § 238 odst. 2 písm. a/ o. s. ř., tedy ustanovení občanského soudního řádu ve znění účinném toliko do 31. prosince 1995).

Vady řízení, ke kterým odvolací soud - ve shodě s ustanovením § 242 odst. 3 o. s. ř. - přihlíží z úřední povinnosti (vady vyjmenované v § 237 odst. 1 o. s. ř. u přípustného dovolání i tzv. "jiné vady", řízení, jež mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci) v dovolání namítány nejsou a z obsahu spisu nevyplývají, úkolem Nejvyššího soudu proto je vyslovit se k právnímu posouzení věci odvolacím soudem (§ 241 odst. 3 písm. d/ o. s. ř.).

Námítkou nesprávnosti právního posouzení věci postihuje dovolatel řešení právě té otázky, pro niž odvolací soud dovolání připustil, totiž otázky běhu lhůty určené k uplatnění nároku na finanční náhradu v § 13 odst. 3 zákona.

Dovolání je důvodné.

Nejvyšší soud proto rozsudek odvolacího soudu a spolu s ním též rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Kritické ustanovení (§ 13 odst. 3 zákona) znělo ke dni, kdy o věci rozhodoval soud prvního stupně a odvolací soud, takto:

"Písemnou žádost o finanční náhradu, je třeba podat u příslušného ústředního orgánu státní správy republiky nejpozději ve lhůtě jednoho roku ode dne účinnosti tohoto zákona nebo ve lhůtě jednoho roku ode dne, kdy právní moci nabyl rozsudek, kterým byl zamítnut návrh na vydání věci."

Vzhledem k namítané neústavnosti omezení, jež pro dovolatele vyplývala (po účinnosti nálezu č. 164/1994 Sb.) z nezměněné dikce § 13 odst. 3 zákona, Nejvyšší soud dovolací řízení usnesením ze dne 29. května 1997 podle §109 odst. 1 písm. b) o. s. ř. přerušil a u Ústavního soudu podal návrh na zrušení části citovaného ustanovení ve slovech "... ode dne účinnosti tohoto zákona ..."; nálezem ze dne 3. června 1998, sp. zn. [Pl. ÚS 24/97](#), uveřejněným pod č. 153/1998 Sb., účinným dnem 8. července 1998 (dále též jen "nález"), Ústavní soud ČR tomuto návrhu vyhověl.

Žalovaná v doplňujícím vyjádření cituje ustanovení § 71 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (jež nesprávně označuje jako § 72 odst. 1) a upozorňuje, že napadený rozsudek nálezem č. 153/1998 Sb. zrušen nebyl a nelze jej (ve spojení s nálezem) zrušit ani na základě podaného dovolání. Rozsudek byl vydán v souladu s ustanovením § 154 odst. 1 o. s. ř. a tehdy platnou právní úpravou, přičemž nálezu nelze přičíst retroaktivitu, takže nemůže být uplatněn zpětně. Zájem na ochraně ústavních principů - zdůrazňuje žalovaná - je nyní zajištěn, jednoroční lhůta počíná běžet dnem vykonatelnosti nálezu a žalobce může nárok způsobem určeným v ustanovení § 13 odst. 3 zákona a § 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 231/1991 Sb. uplatnit do 8. července 1999.

Dovoláním namítaná protiústavnost omezení, jež pro žalobcem tvrzený nárok vyplývalo v předchozích fázích řízení z ustanovení § 13 odst. 3 zákona, je pozitivně - pro Nejvyšší soud závazně - vyřešena nálezem č. 153/1998 Sb. Z okolnosti, že Ústavní soud pokládal za nezbytné odstranit příslušnou pasáž zákona o mimosoudních rehabilitacích, se odvíjí závěr, že diskrepanci, ke které u nároků podle zákona o mimosoudních rehabilitacích došlo účinností nálezu č. 164/1994 Sb. -co do možnosti oprávněných osob realizovat nároky podle § 5 zákona, ne však již nároky podle § 13 odst. 2 zákona - nebylo lze odstranit (jak požadoval dovolatel) pouhým výkladem § 13 zákona (v intencích nálezu č. 164/1994 Sb.). Za této situace je pro výsledek dovolacího řízení určující posouzení otázky, zda a jaké důsledky může Nejvyšší soud vyvodit z toho, že zákonné ustanovení (jeho odpovídající část), na kterém založil své právní závěry odvolací soud, bylo v průběhu dovolacího řízení zrušeno jako protiústavní.

Správnost výkladu, jenž dovolacímu soudu nabízí žalovaná, je tedy závislá na přesném určení účinků nálezu č. 153/1998 Sb. Mezi ustanovení, z nichž tyto účinky vyplývají, patří zejména § 71 odst. 2 zákona o Ústavním soudu. Podle tohoto ustanovení ostatní pravomocná rozhodnutí (jiná, než rozsudek vydaný soudem v trestním řízení) vydaná na základě právního předpisu, který byl zrušen (v řízení podle části druhé hlavy druhé zákona), zůstávají nedotčena; práva a povinnosti podle takových rozhodnutí však nelze vykonávat. Podle odstavce třetího uvedené platí i v případech, kdy byly zrušeny části právních předpisů, popřípadě některá jejich ustanovení. Odstavec čtvrtý pak stanoví, že jinak práva a povinnosti z právních vztahů vzniklých před zrušením právního předpisu zůstávají nedotčena.

Nelze-li po zrušení (derogaci) příslušného ustanovení zákona vykonávat pravomocná soudní rozhodnutí vydaná na jeho základě, nemůže soud logicky poskytnout ochranu ani právu či právnímu vztahu podle tohoto ustanovení založenému; jeho rozhodnutí by totiž nemohlo být než nevykonatelné (státní mocí nevynutitelné). Soudní praxe je jednotná v tom, že ke zrušení ustanovení zákona, které mělo být ve věci použito a které protiústavně postihovalo uplatněný nárok, Ústavním soudem přihlížejí soudy prvního stupně a soudy odvolací v nalézacím řízení bez dalšího, přičemž po derogaci takového ustanovení neberou zřetel na omezení či zvýhodnění, jež z něj do té doby plynula (s tou výjimkou, že nemohou zvrátit stav, kdy bylo plněno z právního vztahu založeného na posléze zrušeném ustanovení - srov. ustanovení § 71 odst. 4 zákona o Ústavním soudu).

V dovolacím řízení však platí, že při posuzování věcné správnosti dovoláním napadeného pravomocného rozsudku odvolacího soudu nemůže dovolací soud přihlížet ke změnám v hmotněprávní úpravě, které nastaly po rozhodnutí odvolacího soudu (srov. též rozsudek Vrchního

soudu v Praze ze dne 30. listopadu 1994, sp. zn. [7 Cdo 81/93](#), uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. 1, ročník 1997, pod číslem 5). Tento závěr se (jak je patrné též z důvodů citovaného rozhodnutí) váže k účinku, který (ve shodě s právní teorií) vyvolává samotné zrušení právního předpisu, lhotejně, zda k němu došlo činností moci zákonodárné (srov. hlavu druhou Ústavy České republiky – dále též jen “Ústava”) nebo moci soudní (srov. hlavu čtvrtou Ústavy, články 83 až 89). Zrušená ustanovení přestávají působit do budoucna – od určitého data zaniká jejich účinnost.

Zvláštní, v porovnání s derogací uskutečněnou zákonodárným orgánem odlišný, účinek rozhodnutí, kterým Ústavní soud ruší zákon nebo jeho jednotlivá ustanovení, ovšem vyplývá z toho, že rušenému ustanovení přičítá též specifickou negativní vlastnost, která se k němu pojila buď od počátku jeho vzniku nebo (v důsledku legislativních změn, jimiž byly dotčeny předpisy vyšší právní síly nebo předpisy, z nichž dané ustanovení vychází nebo na nichž je závislé) od určitého data pozdějšího. Touto vlastností, coby vlastní předpoklad derogace, je rozpor zákona s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle článku 10 Ústavy (srov. článek 87 odst. 1 písm. a/ Ústavy), který ke dni rozhodnutí Ústavního soudu (srov. § 66 a § 67 zákona o Ústavním soudu) trvá. Jde – zjednodušeně řečeno – o protiústavnost zákona, která sice může být (jako záporná kvalita právního předpisu) závazně deklarována pouze Ústavním soudem, jejíž existence však byla dána i v době předcházející jeho zrušení. Projevem tohoto zvláštního účinku rozhodnutí (nálezu) Ústavního soudu je pak ustanovení § 71 odst. 2 zákona o Ústavním soudu; zrušení právního předpisu samo o sobě ke ztrátě vykonatelnosti soudního rozhodnutí nevede.

Z toho, že roli soudního orgánu ochrany ústavnosti plní Ústavní soud (srov. článek 83 Ústavy), neplyne, že by obecné soudy mohly otázku ústavnosti použitého právního předpisu při své rozhodovací činnosti opomenout. Naopak, závěr, že zákon ústavnímu pořádku ČR odpovídá, soud činí již tím, že příslušné ustanovení zákona aplikuje (tím dává najevo, že je pokládá za konformní s předpisy v hierarchii právních norem mu nadřizenými – s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami) a nemá-li pochybnosti o ústavnosti právního předpisu ani přes výslovné námítky účastníka, pak tím, že se s těmito námítkami v důvodech rozhodnutí vypořádá (srov. též nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. června 1995, sp. zn. [I. ÚS 30/94](#), uveřejněný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazku 3, str. 189-195, pod číslem 26). Ustanovení článku 95 odst. 2 Ústavy a § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř. předpokládají, že obecné soudy budou činit i úsudek opačný, totiž ten, že použitý zákon protiústavní je. Tomu nasvědčuje i dikce Ústavy, podle níž “dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním zákonem,” a spojení: “před rozhodnutím ve věci dospěl k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním zákonem nebo s mezinárodní smlouvou, která má přednost před zákonem” v občanském soudním řádu. Podstatné však je, že žádný z těchto závěrů není – na rozdíl od posouzení ústavnosti právního předpisu Ústavním soudem – obecně závazný a že závěr o protiústavnosti zákona, který má být při řešení věci použit, slouží (vedle toho, že ve smyslu § 109 odst. 1 písm. b/ o. s. ř. vede k přerušení řízení) toliko k iniciaci řízení před Ústavním soudem.

Smysl ustanovení článku 95 odst. 2 Ústavy a § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř. ovšem spočívá nejen v tom, aby součástí právního řádu České republiky přestal být právní předpis, který s ním není v souladu, nýbrž i v tom, aby obecné soudy nebyly nuceny (při zásadě vázanosti zákonem postulované v článku 95 odst. 1 Ústavy) založit rozhodnutí na zákoně, o jehož protiústavnosti jsou přesvědčeny, a tím případně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv u svobod účastníka řízení (srov. též článek 87 písm. d/ Ústavy); jinak by podmínku, že musí jít o zákon, jehož má být “použito při řešení věci”, postrádala věcný smysl. Odtud se odvíjí závěr, že má-li soud, který dospěl k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je protiústavní, povinnost řízení přerušit (srov. též citovaný nález sp. zn. [I. ÚS 30/94](#)) a podle části druhé; hlavy druhé zákona o Ústavním soudu podat návrh na zrušení zákona, je pak logicky povinen vyvodit odpovídající důsledky z toho, že Ústavní soud tento

zákon (jeho část nebo některá jeho ustanovení) protiústavním vskutku shledá.

Obecné soudy tedy nemohou - a Nejvyšší soud jako soud dovolací zde není výjimkou - při řešení věci použít ustanovení zákona, které bylo ke dni rozhodnutí závazným a Ústavou a zákony předpokládaným způsobem shledáno protiústavním: vyvodit z této protiústavnosti odpovídající důsledky přísluší obecnému soudu i v rámci instančního přezkumu rozhodnutí soudu nižšího stupně (za samozřejmého předpokladu, že protiústavnost deklaruje Ústavní soud nejpozději ke dni rozhodnutí soudu, který přezkum provádí). To, zda takové ustanovení bylo Ústavním soudem (s účinky do budoucna) také zrušeno, není - u vědomí, že protiústavnost se coby specifický účinek rozhodnutí Ústavního soudu vztahuje k dotčenému ustanovení již za jeho účinnosti - rozhodné.

Vyslovené teze mutatis mutandis korespondují závěrům, obsaženým v citovaném nálezu sp. zn. [I. ÚS 30/94](#) ze dne 6. června 1995; zde bylo přihlédnuto k protiústavnosti ustanovení § 46 zákona č. 94/1963 Sb., v tehdejší znění, přesto, že nálezem Ústavního soudu sp. zn. [Pl. ÚS 20/94](#) ze dne 28. března 1995, uveřejněným pod č. 72/1995 Sb., bylo toto ustanovení zrušeno až s účinností k 1. říjnu 1995.

“Základ tohoto rozhodnutí,” uvedl Ústavní soud, “vycházející z toho, že zde existuje, resp. existoval, rozpor napadených předpisů s Ústavou ČR či Listinou základních práv a svobod, může být bezprostředně aplikován všude tam, kde bude nutno se zabývat takovým rozporem, či řešit jeho důsledky. Na tom nic nemění skutečnost, že Ústavní soud ČR odsunul vykonatelnost svého nálezu, jímž zrušil napadená ustanovení citovaných právních předpisů, až ke dni 1. říjnu 1995.”

Lze tudíž uzavřít, že pojila-li se protiústavnost (coby záporná kvalita právní normy) s ustanovením § 13 odst. 3 zákona již v době rozhodování soudu prvního stupně a soudu odvolacího, je Nejvyšší soud povinen v rámci právního posouzení věci k této okolnosti rovněž přihlédnout. Postavení dovolacího soudu se od postavení soudů nižších stupňů liší jen potud, že rozhoduje v době, kdy ona protiústavnost byla Ústavním soudem již veřejně deklarována (nálezem č. 153/1998 Sb.), takže z ní příslušné důsledky vyvodit nejen může, nýbrž musí.

Dovolací důvod podle § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. byl za této situace uplatněn právem; právní posouzení věci odvolacím soudem totiž co do závěru, že žádosti žalobce z 10. října a 15. listopadu 1994 jsou opožděné, objektivně správné být nemůže, neboť bylo založeno na ustanovení zákona, které účastníka v jeho právech protiústavně omezilo.

Nejvyšší soud proto, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), rozsudek odvolacího soudu a spolu s ním (se zřetelem k tomu, že důvody zrušení platí i pro rozhodnutí soudu prvního stupně) též rozsudek soudu prvního stupně podle § 243b odst. 1 a 2 o. s. ř. zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.